

HISTORIA DE LA COMUNICACIO SOCIAL A ESPANYA I CATALUNYA (ESPANYA)

PROF: JOSEP LLUIS GOMEZ i MOMPART

Doctor en Ciències de la Informació, UAB, 1990.

Llicenciat en Història Contemporània, UAB, 1976.

Pèrit Industrial Elèctric, ETPIB, 1968.

TREBALLS DE RECERCA O DE SINTESI SIGNIFICATIUS

1. La gènesi de la premsa diària de masses: Barcelona, 1914-1923. L'arrencada del diari modern industrial a l'Estat espanyol i l'origen del discurs periodístic de masses a la Catalunya de la Mancomunitat. Tesi doctoral, Bellaterra, Departament de Periodisme, U.A.B., 1990, 3 vols.
2. "¿Existió en España prensa de masas? La prensa en torno a 1900" i (en col.laboració amb Joan Manuel Tresserras) "La reorganización del sistema informativo durante la guerra", a TIMOTEO ALVAREZ, J. y otros: Historia de los medios de comunicación en España. Periodismo, imagen y publicidad (1900-1990). Barcelona, Ariel, 1989.
3. "Les transformacions de la premsa catalana de la República a la Guerra" (en col.laboració amb Enric Marín), a GARITAONANDIA, C.; GRANJA, J. L. de la, i PABLO, S. de (eds.). Comunicación, cultura y política durante la II República y la guerra civil. Vol. II: España (1931-1939). Bilbao, Universidad del País Vasco, 1990.

ACTIVITATS PROFESSIONALS SIGNIFICATIVES

1. Periodista, entre d'altres, als següents mitjans: Dossier Mundo, Diario de Barcelona, Revista Mundo, Doblón, Mundo Diario, El Viejo Topo i TVE-Catalunya, entre els anys 1974 i 1984.
2. Director i guionista de la sèrie (13 episodis) de TV-3 L'ofici d'aprendre (1986-1987).
3. Coordinador del suplement "Comunicació" del diari Avui (1988-1989) i del monogràfic "La ciutat i la comunicació" de la revista Barcelona, Metròpolis Mediterrània, núm. 13 (tardor de 1989).

OBJECTIU DE L'ASSIGNATURA

L'objecte de la matèria és l'estudi transdisciplinar de l'organització de la comunicació social a l'estat espanyol, mitjançant la historiació de les formes i els continguts de la

producció, difusió,intercanvi, consum, assimilació i manifestació dels missatges, idees, costums o creences.

En un curs acadèmic és impossible abastar tota la Història de la Comunicació Social a Espanya. És per això que el programa és concebut com un estudi dels ecosistemes de comunicació socials fonamentals des de l'època comunicativa tradicional o preindustrial fins a l'actual etapa d'informatització de la societat, destacant-hi l'era de la comunicació de masses.

La intenció de l'assignatura és partir dels grans fets de masses i institucionals i dels principals esdeveniments per apropar-se als àmbits més significatius que il·lustren la comunicació social en els períodes rellevants de l'anomenada Història d'Espanya. En aquest sentit, els capítols del programa estan articulats amb una explicació general dels ecosistemes comunicatius i amb uns temes específics relatius a:

- La interpretació dels discursos històrics principals i la descodificació dels models establerts.
- L'organització, la producció i els consums culturals.
- Els agents comunicadors i els medis de la comunicació.
- Els mitjans de comunicació i les possibilitats comunicatives.
- Els sentiments i l'esperit de l'època a través de la vida quotidiana.
- Els instruments mentals i l'univers de significació.
- Els factors comunicatius derivats dels fenòmens socioculturals.

L'objectiu pedagògic d'aquest enfocament és doble: explicar les línies mestres de la Història de la Comunicació Social a Espanya, i a la vegada emprar unes metodologies que permetin als estudiants fer-se amb unes eines d'anàlisi històrica per a la comunicació social.

TEMARI

0. INTRODUCCIO.

1. Corrents historiogràfics i comunicació social. Metodologia i fonts documentals.

PART I.: LA COMUNICACIO SOCIAL TRADICIONAL.

2. L'època medieval
Panorama de la comunicació en els pobles de la península en la conformació de la societat feudal. Al-Andalus: Una cultura d'avantguarda? La Reconquesta: Realitat i discurs històric. El món rural: La confrontació de les cultures

tradicionals i religioses. Tipus i organització comunicativa de les ciutats musulmanes i cristianes. La creació de les comunitats lingüístiques i el paper dels agents comunicadors en la sociovisió i en la cosmovisió.

3. L'Antic règim

Significat històric de l'Imperi i la Inquisició i de les seves repercussions en l'ecologia comunicativa. La dominació del castellà i el manteniment popular de les altres llengües nacionals. El Segle d'Or: Vida quotidiana i auto-representació d'una societat; el teatre barroc com a mitjà de comunicació; dones i estereotips femenins. Les expressions comunicatives de l'Humanisme a la Il·lustració. La polèmica del segle XVIII. Del noticierisme a la premsa regular.

4. L'adveniment de la burgesia

Revolució industrial i desenvolupament comunicatiu. El nou paisatge urbà i l'estil de vida a la capital. Economia política del ferrocarril i del telègraf. L'impacte dels nous corrents de pensament social i científic. La renaixença de les llengües nacionals i la normalització del castellà. Periodisme d'opinió i periodisme d'informació.

PART II.: LA COMUNICACIO DE MASSES.

5. El primer terç d'aquest segle

La transició a la societat de masses. La modernització i la seva influència en l'ecosistema comunicatiu. Els alboros dels nous mitjans de comunicació (fonògraf, telèfon, còmics, cinema, ràdio). Comunicació i espectacle durant la dictadura de Primo de Rivera.

6. La Segona República

La conformació de la societat de masses en l'àmbit polític, l'expansió de la cultura de masses i el desenvolupament de la societat civil. Organització i experiències culturals i comunicatives populars. Les dones en lluita pels seus drets i per les seves llibertats. El boom de la premsa i el nou periodisme. L'espectacle com a fenomen sòcio-cultural i com a model comunicatiu.

7. La revolució i la guerra

L'Estat espanyol com a epicentre de l'interès social, polític, militar i cultural internacionals. Vida quotidiana i comunicació social a les reraguardses i als fronts. Les tècniques comunicatives de propaganda i persuasió. Expressions artístiques i culturals al servei del combat i de la cultura immediata.

8. El franquisme autàrquic (1939-1959)

La dictadura com a Estat castrador-homogeneïtzador. Opressió / repressió: el binomi redundant contra classes populars i identitats nacionals. La destrucció de la societat civil mitjançant la feixistització i el nacionalcatolicisme. Subcultura de masses i feed-backs sentimentals: la ràdio-companyia; cançonetes; novel·les de duro; tebeos. La simbologia del franquisme i els mites del règim.

9. El franquisme del desenrotllament (1959-1975)
 Les contradiccions entre el país oficial i el país real. Anàlisi del "verticalisme" politicocultural i comunicatiu i del cosmopolitisme importat (futbol, turisme, música, cinema, moda...). El model de vida imposat per la industrialització i la societat de consum. El rerafons de la Llei de Premsa de 1966: censura, desinformació i metallenguatge; l'hegemonia de TVE; auge de la subcultura. Comunicació paral·lela i cultura compromesa: lluita política i agit-prop; la nova cançó"; el teatre independent. Nous corrents socio-culturals i la seva influència a l'Estat espanyol.
10. La restauració borbònica (1975-1990)
 Del post-franquisme a la democràcia sota el discurs de la crisi i la restauració monàrquica. Política-espectacle i hipersimulació: electoralitis, desencís, passotisme, postmodern, europeisme. La construcció de la imatge del rei i de l'ensinistrament del príncep. El cop d'Estat del 23-F de 1981 com a model semiòtic. El (re)"canvi" del PSOE o el neodiscurs espanyolista a l'Estat de les autonomies. Mode de producció massmediàtic: de la crisi a la renovació de la premsa; els nous predicadors de la ràdio; la TV fraccionada; alternatives en comunicació i gadgetització dels media. Transnacionalització/informatització i vida quotidiana: la necessitat de reinterpretar els usos de l'espai/temps político-econòmic i socio-cultural.

BIBLIOGRAFIA

- 1 AA.DD.: Resumen histórico del urbanismo en España. Madrid, Instituto de Estudios de la Administración Local, 1968.
- 1 AA.DD.: Introducción a la cultura hispánica. Barcelona, Crítica, 1982.
- 2 AA.DD.: Metodología de la prensa española. Madrid, Siglo XXI, 1982.
- 1 AA.DD.: La mujer en la historia de España (siglos XVI-XX). Madrid, Cantoblanco i Universidad Autónoma de Madrid, 1984.
- 1 AA.DD.: Mujer y sociedad en España (siglos XV-XX). Madrid, Cantoblanco i Universidad Autónoma de Madrid, 1984.
- 1 AA.DD.: La guerra civil española 50 años después. Barcelona, Argos Vergara, 1985.
- 1 AA.DD.: Historia de España [Alfaguara]. Madrid, Alianza, 1988 (revisada), 7 vols.
- 1 AA.DD.: Estudios sobre historia de la ciencia y de la técnica. Valladolid, Junta de Castilla y León, 1988, 2 vols.
- 1 AA.DD.: Historia de España. Barcelona, Planeta, 1988, 12 vols.
- 1 AA.DD.: Las mentiras de una guerra. Desinformación y censura en el conflicto del Golfo. Barcelona, Deriva editorial, 1991.
- 1 ABELLA, R.: La vida cotidiana bajo el régimen de Franco. Barcelona, Argos-Vergara, 1985.
- 1 ABELLA, R.: La vida cotidiana durante la guerra civil. Vol. I: La España nacional; i Vol. II: La España republicana. Barcelona, Planeta, 1973 i 1976, respectivament.
- 3 AGUILERA, C.; PAZ, Ma. A.; RIOS, E.; MAS, Ma. L. de, i SCHULTZE, I.: Historia de la comunicación y de la prensa universal y

- de España. Madrid, Atlas, 1988.
- 1 ALCALA ZAMORA, J. N. (dir.): La vida cotidiana en la España de Velázquez. Madrid, Temas de Hoy, 1989.
  - 2 ALFEREZ, A.: Cuarto poder en España. La prensa desde la ley Fraga 1966. Barcelona, Plaza Janés, 1986.
  - 1 ARTOLA, M. (dir.): Enciclopedia de Historia de España. Madrid, Alianza, 1988, 3 vols.
  - 1 BAGET HERMS, J. Ma.: Historia de la televisión en España (1956-1975). TD, Bellaterra, Departament de CAiP, U.A.B., 1990.
  - 1 BENNASSAR, B.: Inquisición española: poder político y control social. Barcelona, Crítica, 1981.
  - 1 BENNASSAR, B.: Los españoles. Actitudes y mentalidad. Desde el siglo XVI hasta el siglo XIX. San Lorenzo del Escorial, SWAN, 1985.
  - 1 BENNASSAR, B. et altri: Historia de los españoles. Barcelona, Crítica, 1989, 2 vols.
  - 2 BLANCO, C.; RODRIGUEZ, J. i ZAVALA, I. M.: Historia social de la literatura española. Madrid, Castalia, 1978, 3 vols.
  - 1 BOZAL, V.: Historia del arte en España. Madrid, Istmo, 1978, 2 vols.
  - 7 BUSTAMANTE, E. i ZALLO, R. (coords.): Las industrias culturales en España. Grupos multimedia y trasnacionales. Madrid, Akal, 1988.
  - 1 CASTILLO CASTILLO, José. Sociedad de consumo a la española. Madrid, Eudema, 1987.
  - 2 CARRERAS, A. (coord.): Estadísticas históricas de España. Siglos XIX-XX. Madrid, Fundación Banco Exterior, 1989.
  - 1 DESCOLA, J.: La vida cotidiana en la España romántica 1833-1868. Barcelona, Argos Vergara, 1984.
  - 1 DESVOIS, J. M.: La prensa en España (1900-1931). Madrid, Siglo XXI, 1977.
  - 1 DIAZ, E.: Notas para una historia del pensamiento español actual (1939-1975). Madrid, Edicusa, 1978, 2a ed.
  - 2 DIAZ NOSTY, B.; LALLANA, F. i TIMOTEO ALVAREZ, J.: La nueva identidad de la prensa. Transformación tecnológica y futuro. Madrid, Fundesco, 1988.
  - 6 ELLIOTT, J. (ed.): El mundo hispánico. Barcelona, Crítica, 1991.
  - 2 ELORZA, A.; PEREZ LEDESMA, M. i TUNON DE LARA, M. (eds.): Prensa y sociedad en España 1820-1936. Madrid, Edicusa, 1975.
  - 1 ENTWISTLE, W.J.: Las lenguas de España: castellano, catalán, vasco y gallego-portugués. Madrid, Istmo, 1980, 3a. ed.
  - 1 FONTANA, J. et altri: España bajo el franquismo. Barcelona, Crítica, 1986.
  - 1 FONTCUBERTA, M. de i GOMEZ MOMPART, J. Ll.: Alternativas en Comunicación. Crítica de experiencias y teorías. Barcelona, Mitre, 1983.
  - 3 FRANQUET, R. i MARTI, J. M. (coords.): 10 años de libertad de información en la radio española 1977-1987. Bellaterra, Departament de CAiP, U.A.B., 1989.
  - 1 GARITANONDIA, C.: La radio en España 1923-1939 (De altavoz musical a arma de propaganda). Universidad del País Vasco i Siglo XXI, 1988.
  - 1-GARITAONANDIA, C.; GRANJA, J. L. de la, i PABLO, S. de (eds.): Comunicación, cultura y política durante la II República y la guerra civil. Bilbao, Universidad del País Vasco, 1991, 2 vols.
  - 2 GINER, S.: Historia del pensamiento social. Barcelona, Ariel, 1982, 3a. ed.
  - 2 GOMEZ APARICIO, P.: Historia del periodismo español. Madrid,

- Editora Nacional, 1967, 1974 i 1981, 4 vols.
- 1 GOMEZ MOMPART, J.L.: "Los fotógrafos en la creación de imagen del Rey de España (1974-1986)", a LOPEZ ESCOBAR, E. i ORIHUELA, J. L. (eds.): La responsabilidad pública del periodista. Pamplona, Universidad de Navarra, 1988, pp. 507-518.
- 2 GOMEZ MOMPART, J.L.: Televisió i identitat cultural: el cas TV-3 (1984-1988). Actes del 16è. Congrés Internacional de l'AIERI, Barcelona, U.A.B., 1988, pp. 285-319.
- 1 GOMEZ MOMPART, J. Ll.: "La radio estelar en España: El fenómeno radiofónico de los años ochenta", Voces y culturas. Revista de Comunicación. Barcelona, núm. 2/3, juny de 1991, pp. 13-33.
- 3 GOMEZ MOMPART, J. Ll.: "Medio siglo de prensa del corazón en España (1940-1990)", Anàlisi. Quaderns de Comunicació i Cultura. Bellaterra, U.A.B., núm. 14, 1992, pp. 47-59.
- 1 GOMEZ MOMPART, J. Ll.: La gènesi de la premsa de masses a Catalunya (1902-1923). Barcelona, Pòrtic, 1992.
- 2 GOMEZ MOMPART, J. Ll. i MARIN, E.: "Elements per a una caracterització de l'inici de la premsa diària de masses" i "La conformació del discurs periodístic de masses a Catalunya. De la Mancomunitat a la Segona República", a TUNON DE LARA, M. (dir.): La premsa de los siglos XIX y XX. Bilbao, Universidad del País Vasco, 1986, pp. 83-97 i 433-451.
- 1 GOMEZ TABANERA, J.M. (ed.) y otros: El folclore español. Madrid, Instituto Español de Antropología Aplicada, Istmo, 1968.
- 1 GUERENA, J. L. i TIANA, A. (eds.): Clases populares, cultura, educación. Siglos XIX y XX. Madrid, Casa de Velázquez/UNED, 1990.
- 1 HINA, H.: Castilla y Cataluña en el debate cultural 1714-1939. Barcelona, Península, 1986.
- 2 LOZANO, J.: El discurso histórico. Madrid, Alianza, 1987.
- 1 MANGINI, Sh.: Rojos y rebeldes. La cultura de la disidencia durante el franquismo. Barcelona, Anthropos, 1987.
- 2 MARRADES, I. i PERINAT, A.: Feminismo, prensa y sociedad en España (1800-1930). Madrid, Centro de Investigaciones Sociológicas, 1980.
- 5 MARTIN SERRANO, M.: El uso de la comunicación social por los españoles. Madrid, Centro de Investigaciones Sociológicas, 1983.
- 1 MONCADA, A.: El nuevo poder informativo en España. Multimedia, multinacionales y multinegocios. Madrid, Eds. Libertarias / Prodhufi, S.A., 1991.
- 1 MUNOZ, P.: RTVE: La sombra del escándalo. Madrid, Temas de Hoy, 1990.
- 1 PAYNE, S.: El catolicismo español. Barcelona, Planeta, 1984.
- 1 RAMOS GASCON, A. (ed.): España hoy. II Cultura. Madrid, Cátedra, 1991.
- 2 RESENA, Equipo: La cultura española durante el franquismo. Bilbao, Ediciones Mensajero, 1977.
- 1 RESENA, Equipo: Doce años de cultura española (1976-1987). Madrid, Encuentro, 1989.
- 1 ROIG CASTELLANOS, M.: La mujer y la prensa desde el siglo XVII a nuestros días. Madrid, Imp. O.G., 1977.
- 1 SAIZ, M.D.: Historia del periodismo en España. 1. El siglo XVIII. Madrid, Alianza, 1983.
- 1 SANCHEZ, J.J. i BARRERA, C.: Historia del periodismo español. Desde sus orígenes hasta 1975. Pamplona, Eunsa, 1992.
- 1 SEOANE, M.C.: Historia del periodismo en España. 2. El siglo XIX.

Madrid, Alianza, 1983.

- 1 SHUBERT, A.: Historia social de España (1800-1990). Madrid, Nerea, 1991.
- 1 SINOVA, J.: La censura de prensa durante el franquismo. Madrid, Espasa-Calpe, 1989.
- 1 STROMBERG, R. N.: Historia intelectual europea desde 1789. Madrid, Debate, 1990.
- 2 TERRON MONTERO, J.: La prensa en España durante el régimen de Franco. Madrid, Centro de Investigaciones Sociológicas, 1981.
- 7 TIMOTEO ALVAREZ, J. y otros: Historia de los medios de comunicación en España. Periodismo, imagen y publicidad (1900-1990). Barcelona, Ariel, 1989.
- 4 TRESSERRAS, J. M. i MARIN, E.: El Regne del Subjecte. Per una teoria materialista de la comunicació social. Barcelona, El Llamp, 1987.
- 1 TUNON DE LARA, M. (dir.): Historia de España. Barcelona, Labor, 13 vols.
- 1 TUNON DE LARA, M. (dir.): La prensa de los siglos XIX y XX. Metodología, ideología e información. Aspectos económicos y tecnológicos. I Encuentro de Historia de la Prensa, Universidad del País Vasco, 1986.
- 1 TUNON DE LARA, M.; VALDEON BARUQUE, J. i DOMINGUEZ ORTIZ, A.: Historia de España. Barcelona, Labor, 1991.
- 1 VICENS VIVES, J. (dir.): Historia de España y América social y económica. Barcelona, Vicens Vives, 5 vols.
- 2 VILAR, P.: La guerra civil espanyola. Barcelona, Crítica, 1986.

Nota: Al llarg del curs s'ampliarà la bibliografia amb una documentació específica per a cadascun dels capítols del programa.

AVALUACIONS: Curs 1992-93

Abans del 20 d'octubre de 1992, tots els estudiants matriculats hauran d'haver triat una de les dues modalitats d'aprofitament del curs, i així ho comunicaran al professor, fent-ho constar a la seva fitxa (amb foto), que cal lliurar molt aviat i que n'és imprescindible per presentar-se als examens. Aquelles persones que no hagin fet dins del termini indicat, s'entendrà que opten per la modalitat "B" o pels examens finals de juny i/o setembre.

Nota: Aquells estudiants que tot i haver triat la modalitat "A" no segueixin el curs de la manera prescrita -independentment de les causes i raons justificades- seran exclosos d'aquesta modalitat.

Per poder aprovar per curs és imprescindible superar satisfactòriament -a judici del professor- una de les dues modalitats que a continuació es detallen:

Modalitat A

-- 2 recensions llargues (uns 10 fulls) que cal lliurar inexcusablement la 1a. el primer dia de classe després de les vacances de Nadal i la 2a. la primera setmana de març de 1993.

-- 1 treball de recerca col·lectiu (grups de 5 ó 6 estudiants) sobre Història del Periodisme, sota l'assessorament i seguiment del professor. Lliurament: primer dia de classe després de les vacances de Pasqua.

-- 1 examen (al maig/93) d'allò que s'hagi explicat a classe.

Modalitat B

-- 2 recensions llargues (uns 10 fulls cadascuna) i 6 recensions curtes (uns 5 fulls cadascuna) que s'hauran de lliurar inexcusablement en dos paquets (1+3 i 1+3): primer dia de classe després de les vacances de Nadal i 15 dies abans del segon examen.

-- 2 examens alliberatoris (gener i maig/93) d'allò que s'hagi explicat a classe.

Examens finals de juny i/o setembre

-- Per (recuperar i/o compensar) a tots aquells estudiants que no hagin superat satisfactòriament alguna de les dues modalitats.

-- Per aquells altres que no hagin seguit el curs normal. **Atenció:** per poder-se presentar cal haver lliurat les vuit recensions de la modalitat "B", inexcusablement al menys una setmana abans de les dates dels examens.

Les recensions

1a. llarga:

=====

BENNASSAR. B. et altri. Historia de los españoles. Volum II, Barcelona, Crítica, 1989.

2a. llarga:

=====

TIMOTEO ALVAREZ, J. et altri. Historia de los medios de comunicaci3n en Espa1a. Periodismo, imagen y publicidad (1900-1990). Barcelona, Ariel, 1989.

1es. curtes (triar 3 d'aquests):

=====

ALCALA ZAMORA, J. N. (dir.). La vida cotidiana en la España de Velázquez. Madrid, Temas de Hoy, 1989.

BENNASSAR, B. Inquisición española: poder político y control social. Barcelona, Crítica, 1981.

DIEZ BORQUE, J. M. Sociedad y teatro en la España de Lope de Vega. Barcelona, 1978.

ENTWISTLE, W. J. Las lenguas de España: castellano, catalán, vasco y gallego-portugués. Madrid, Istmo, 3a. ed., 1980.

HINA, H. Castilla y Cataluña en el debate cultural 1714-1939. Barcelona, Península, 1986.

NADAL, J. M. i PRATS, M. Història de la llengua catalana: dels inicis al segle XV. Barcelona, Edicions 62, 1982.

NASH, M. (coord.). Més enllà del silenci: les dones a la història de Catalunya. Barcelona, Generalitat de Catalunya, 1988.

PAYNE, S. El catolicismo español. Barcelona, Planeta, 1984.

SAIZ, Ma. D. Historia del periodismo en España. 1. El siglo XVIII. Madrid, Alianza, 1983.

2es. curtes (triar 3 d'aquests):

=====

ABELLA, R. La vida cotidiana bajo el régimen de Franco. Barcelona, Argos Vergara, 1985.

BENET, J. Catalunya sota el règim franquista. París, Edicions Catalanes de París, 1973.

DESCOLA, J. La vida cotidiana en la España romántica 1833-1868. Barcelona, Argos Vergara, 1984.

FABREGAS, X. Les formes de diversió en la societat catalana romàntica. Barcelona, Curial, 1975.

MANGINI, S. Rojos y rebeldes. La cultura de la disidencia durante el franquismo. Barcelona, Anthropos, 1987.

MORAN, G. El precio de la transición. Barcelona, Planeta, 1991.

RESEÑA, Equipo. La cultura española durante el franquismo. Bilbao, Ediciones Mensajero, 1977.

SEOANE, Ma. C. Historia del periodismo en España. 2. El siglo XIX. Madrid, Alianza, 1983.

SHUBERT, A. Historia social de España (1800-1990). Madrid, Nerea, 1991.

Con s'han de fer les recensions

Les recensions es presentaran sempre mecanografiades, en fulls DIN-A4 i escrites per una sola cara a doble espai (aproximadament 30 línies de 65 espais).

En la primera plana, hi haurà de constar això:

- noms i cognoms de l'estudiant que l'ha fet.
- referència completa del llibre segons la citació habitual.
- classes de fonts amb les quals ha treballat l'autor (recerca pròpia, llibres, documents, arxius), fent-hi constar també si l'autor esmenta o no les fonts, així com si conté bibliografia (no cal reproduir-la).
- observacions, si s'escau, sobre si hi han índexs (quins) il·lustracions, fotos, quadres o gràfiques i com són (tampoc cal reproduir-los)

En les planes següents (8/9 fulls per a les llargues i 3/4 fulls per a les curtes), hi haurà un resum objectiu de l'obra destacant-hi els aspectes principals i les conclusions de l'autor/s.

I en una o dues altres planes finals (només, però, per a les recensions curtes), hi haurà una "interpretació comunicacional" de l'estudiant sobre aquells aspectes de l'obra que guarden relació directa o indirecta, implícita o explícita, amb la comunicació social, i/o quin aprofitament es pot treure de l'obra per a la Història de la comunicació.

Nota: Sempre que ho cregui convenient, el professor podrà fer un petit qüestionari oral, al seu despatx, sobre les recensions presentades pels estudiants (de totes les modalitats) per comprovar la veritable comprensió de les mateixes.

Bellaterra, 29 de setembre de 1992.

Despatx del professor: 407

Telèfons: 5811943 (despatx); 5811688 (secretaria del Departament)

Horaris despatx: dimarts i dijous, 13 a 14,30 h. i 19 a 20,30 h.